

УДК 37. 091. 3:78(075.8)

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
<https://orcid.org/0000-0002-8283-1385>
e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

СТАНОВЛЕННЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ ДІТЕЙ І МОЛОДІ В ПОЛЬЩІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Вхідження Республіки Польща 2004 року до Європейського Союзу відчутно вплинуло на середній рівень освіченості громадян, сприяло зростанню інтелектуального потенціалу, формуванню ціннісних орієнтацій молоді, стимулювало якісні соціокультурні зрушення, що уможливило перехід освітньої системи Польщі до світового інформаційного середовища. За такої ситуації вивчення становлення теорії і практики загальної музичної освіти дітей і молоді в Польщі є актуальним і своєчасним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Усвідомлення становлення і розвитку системи загальної музичної освіти Польщі здійснювалося на основі наукових праць З. Буровської, С. Барило, С. Беднарської, К. Біницької, А. Біалковської, А. Вільчовської, З. Лісса, Е. Ліпської, А. Пітлака, М. Пшиходзінської, А. Савіної, І. Шемпрух, Н. Філіппенко. У цих доробках розглянуто результати експериментальних досліджень з музично-естетичного виховання дітей в Польщі. Тематика нашого наукового пошуку значною мірою доповнює дослідження названих авторів, допомагає усвідомити основні тенденції становлення і розвитку загальної музичної освіти дітей і молоді в Польщі.

Мета статті полягає в обґрунтуванні становлення і розвитку теорії і практики загальної музичної освіти дітей і молоді в Польщі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Система освіти Польщі відповідає вимогам країн Європейського союзу, вона повністю інтегрована в Болонську систему, співвідноситься з міжнародним стандартом класифікації освіти і охоплює дошкільну, шкільну та професійну освіту, а також можливість здобуття вищої освіти за професійним спрямуванням. У країні існує три типи навчальних закладів: державні, приватні та громадські. Навчання у Польщі є безкоштовним, батьки розраховуються тільки за підручники та харчування. 92 % дітей

навчається в державних школах і тільки незначна частка дітей відвідує приватні школи. Навчальний рік в Польщі поділяється на два семестри. Контроль за діяльністю загальноосвітніх шкіл здійснює Міністерство національної освіти.

Завдяки високим стандартам, доступності та інноваційності, використання сучасних програм навчання загальна музична освіта Польщі стала найпрогресивнішою серед країн Європейського Союзу. Науковці й учителі-практики Польщі узагальнили європейський досвід масового музичного виховання дітей і молоді, прогресивні концепції художньо-естетичного виховання діячів музичної культури і запропонували конструктивні підходи до розробки шкільних навчальних програм й організації позаурочної роботи у різних типах навчальних закладів. Тому цілком зрозуміло, що в основу польської концепції художньо-естетичного виховання молоді покладено досвід відомих педагогів ХХ століття Карла Орфа і Золтана Кодая.

Цінним є те, що на основі досліджень світових концепцій музичного виховання польські науковці, композитори, педагоги-музиканти та музичні психологи обґрунтували теорію естетичного виховання молоді засобами музичного мистецтва, яка посіла чільне місце в польській музичній педагогіці ХХ століття.

За такого підходу друга половина ХХ століття увійшла в історію загальної музичної освіти Польщі як період реформувань системи освіти взагалі і музичної, зокрема. У сучасній Польщі уроки музики й позакласну роботу з музично-естетичного виховання дітей і молоді проводять вчителі, які закінчили вищі навчальні заклади мистецького спрямування і мають ґрунтовну психолого-педагогічну підготовку. Велику допомогу щодо організації культурно-мистецьких заходів учителям надають громадські організації місцевих воєводств і батьківські комітети. Композитори і педагоги-новатори Польщі, з-поміж яких: З. Буровська, З. Лісса, Е. Ліпська, А. Пітлака, М. Пшиходзінська співпрацювали з науковцями Радянського Союзу та ІСМЕ

(Міжнародна спілка музичної освіти), організації, що сьогодні входить до Міжнародної музичної ради ЮНЕСКО. Спільними зусиллями розроблено та запроваджено концепцію естетичного виховання дітей і молоді засобами музичного мистецтва. Відповідно до нової концепції польські науковці розробили та затвердили програму з «Музики», за якою працювали у 80-х–90-х роках учителі музики загальноосвітніх шкіл Польщі. Наукову групу з розробки програми очолила М. Пшиходзінська, котра наголошувала на тому, що музична освіта «повинна призвести до потреби і здатності взаємодіяти з музичним мистецтвом, розуміти його красу, цінності та функції» [4, с. 62].

Згідно з новою програмою польські науковці працювали над удосконаленням курсу методики музичного виховання, у якому відповідно до нового змісту обґрунтовано основні підходи до розвитку музичних здібностей, слухових уявлень та формування вмінь і навичок у конкретних видах діяльності. «Методика музичного виховання стане ефективною лише тоді, коли вона буде спиратися на глибоке розуміння учнями сутності музичного мистецтва. Недотримання цієї вимоги, що має місце, на превеликий жаль, у ряді шкіл, де викладання предмета «Музика» відбувається формально, призводить до втрати автентичності й цінності музичного виховання підростаючих поколінь» [4, с. 182].

У розробленому курсі «Методики музичного виховання» польські науковці обґрунтовують наступні види діяльності на уроках музики, а саме: хоровий та ансамблевий спів, гра на музичних інструментах, рухи під музику, слухання музики, імпровізація. З-поміж методів музичного виховання пропонують такі: аналітично-перцептивний, проблемно-репродуктивний, проблемно-творчий, проблемно-аналітичний, метод експозиції та організаційно-діяльнісний метод.

У 90-х роках ХХ століття в Польщі відбулися значні політичні та суспільно-економічні зміни, які позитивно вплинули і на систему освіти. Було розпочато процес реформування освітньої галузі й системи музичного виховання, зокрема. Насамперед, зміни стосувалися змісту навчальних програм. Розпочалися розробки нових навчальних програм з «Музики» для загальноосвітніх шкіл, які «більш чітко окреслювали ступінь зростання складності в опануванні учнями навчального матеріалу» [2, с. 44] – зазначає А. Е. Вільчковська. Вчителю надавалася можливість самостійно підходити до вибору методів навчання при умові забезпечення

інтегративних зв'язків з вивчення інших дисциплін.

Нові навчальні програми стали більш збалансованими і спрямованими на всебічний гармонійний розвиток особистості засобами музичного мистецтва. Польські композитори, педагоги і музиканти переконані, що розв'язання цієї мети можливо за умов вивчення класичної європейської музики, ознайомлення з творчістю відомих композиторів і виконавців, знанням польської народної музики і музики інших народів світу, орієнтації в напрямках сучасної музики різних жанрів, виконання шкільних пісень та інструментальних музичних творів спрямованих на формування виконавських умінь і навичок, розвиток емоційної сфери особистості та формування естетичних інтересів, смаків та уподобань.

Відповідно до поставленої мети і завдань запропоновано наступні види роботи, як на уроках, так і в процесі позаурочної діяльності. Передусім, це залучення дітей до вокально-хорової роботи, спрямованої на формування вокально-хорових навичок в процесі вивчення шкільного репертуару, до якого входять як пісні написані для дітей, так і фольклор, польські пісні та танці з хоровим супроводом, а саме: *chodzone, polonezy, wolne powolniaki, wielkie*.

Варто зазначити, що учителі музики зосереджували увагу дітей на досягненні кантилени звучання, характерної для відтворення «хвильоподібної» мелодії (*Schwebemelos*, за Данкертом), характерного стилю виконання для більшості регіонів Польщі.

На особливу увагу заслуговує гра на музичних інструментах, і насамперед на сопілках та дудках, а у середніх класах на скрипці, гітарі та мандоліні. Польські вчителі широко запроваджували методики інструментального музикування німецького композитора, педагога і методиста Карла Орфа. Інструментальне музикування, вважають учителі музики, дає змогу не тільки опанувати навички гри на тому чи тому музичному інструменті, а сприяє ефективному морально-естетичному вихованню молоді, залученню їх до національних цінностей і традицій. Гра на музичних інструментах може відбуватися у формі інструментальної імпровізації. Навички імпровізації доцільно розвивати у музично обдарованих дітей, наголошують польські методисти, а діти які мають звичайні музичні данні можуть виконувати супровід на ударних або шумових музичних інструментах.

Значно поширена на уроках музики в польських школах рухова імпровізація. Запроваджуючи методику швейцарського

педагога Еміля Жак-Далькроза, укладачі шкільних програм з «Музики» приділяють важливу увагу розвитку у дітей почуття ритму. Учні імпровізують і створюють ритмокомбінації на різні жанри музики. За такого підходу формується почуття ритму, яке за висловлюванням Е. Жак-Далькроза є основою творення музики.

Для розвитку музикальності й виховання художньо-естетичного смаку молоді укладачі шкільних програм наголошують на формуванні в учнів навичок слухання і сприймання музики. Отже, на уроках зосереджується увага на розвитку навичок не тільки слухання музики, а й на розвитку навичок інтерпретації музичного твору. Польськими науковцями й педагогами здійснено ряд досліджень, у яких обґрунтовано методики слухання музики багатьох жанрів з учнями різних вікових категорій. Цей компонент уроку вважається вартісним для розвитку музичних здібностей і формування загальнокультурних цінностей.

В основу концепції слухання музики покладено принципи, сформульовані Карлом Орфом та Золтаном Кодаєм. Музичні твори, передбачені укладачами програми «Музика», проєктовані на сприймання дітьми живої музики та прослуховування пісень, які виконує вчитель. До того ж, сприймання творів мистецтва здійснюється засобами технічної музики, за допомогою інформаційно-комп'ютерних програм, музичних програм радіо та телебачення.

І насамкінець, вартісним є знання основних понять і положень з теорії музики. За переконанням польських спеціалістів в галузі музичної педагогіки, знання дітьми основ музичної грамоти допоможе їм усвідомлено сприймати й оцінювати твори музичного мистецтва, виконувати шкільний репертуар, імпровізувати та аналізувати прослухану музику. Варто також знайомити дітей з творчістю композиторів Польщі та європейського континенту. Музично-теоретична підготовка польських школярів позитивно впливає на інтелектуально-творчий розвиток та формування художньо-естетичного сприймання явищ і фактів навколишнього середовища.

Система загальної базової освіти у Польщі побудована таким чином, що майбутні першокласники обов'язково повинні пройти рік підготовки до школи в дитячому садку або у підготовчому класі початкової школи. У початковій школі (1–3 класи) з дітьми працює один вчитель, за винятком того, що уроки фізичної культури і музики ведуть фахівці вузького профілю. За бажанням батьків учні опановують факультативні предмети – такі, як

релігієзнавство та етика. У підготовчому класі заняття музикою не передбачено, а починаючи з першого класу, згідно з навчальним планом уроки музики проводяться один раз на тиждень, крім того, діти беруть участь у різних гуртках художньо-естетичного профілю за інтересами і уподобаннями.

На початку ХХІ століття польські науковці перебували в пошуку нових концепцій виховання молоді. За такої ситуації апробована і затверджена концепція художньо-естетичного виховання дітей і молоді стала підсумком теоретичних і практичних пошуків науковців, композиторів, педагогів, досвіду і досягнень світової і національної системи музичного виховання. Ця концепція була розрахована на залучення молоді до різних видів мистецтва в навчально-виховному середовищі старшої школи.

2010 року Міністерством національної освіти Польщі було прийнято «Стандарт музичної освіти», у якому зазначено основні музично-педагогічні технології, а також знання, уміння і навички, які повинні оволодіти школярі на уроках музики. Насамперед, учні 1–3 класів повинні сприймати і творчо відтворювати музику, слухати та аналізувати твори музичного мистецтва, опановувати знання з теорії музики, засвоїти музично-медіальні знання та навички, брати участь у культурному житті школи [1].

З допомогою інформаційно-комунікативних технологій учні 1–3 класів знайомляться з кращими зразками європейської та світової музичної культури. На уроках музики вчителі широко запроваджують навчальні комп'ютерні програми, які містять проєкти творчопізнавальних модулів, спрямовані на досягнення мети уроку. За допомогою комп'ютерних навчальних програм та залучення дітей до ігрових форм роботи, засвоєння навчального матеріалу відбувається інтенсивно та якісно. Крім того, учні набувають необхідні знання, вміння і навички з різних видів імпровізації. Використовуючи синтезатори діти створюють нові мелодії, підбирають можливі варіанти супроводу. За такого підходу вчитель стимулює інтерес учнів до музично-творчої діяльності, розвиває їхні імпровізаційні навички.

Цінним є те, що, враховуючи вікові особливості дітей 1–3 класів, учителі музики обов'язковим компонентом уроку вважають рухливі ігри, які переважно поєднують зі співом. До структури уроку входять три види рухливих ігор: постановочні та ілюстративні, ритмічні ігри, танцювальні ігри. Постановочні та ілюстративні ігри – це відтворення змісту

пісні простими, вільними рухами тіла наслідувального характеру. Вони найчастіше пов'язані з пісенним змістом. Залежно від тексту відбувається розподіл дійових осіб на головні ролі. Вартісним вважається використання костюмів, завдячуючи яким такі ігри мають велику популярність у дітей і дають вчителю можливість активізувати малоактивних учнів. Постановочні й ілюстративні ігри позитивно впливають на розвиток не тільки почуття ритму, а також на розвиток мислення дітей. Цей вид роботи заслуговує на увагу й викликає позитивний інтерес в учнів 4–6 класів.

Стрижнива роль і значення у цьому процесі належить ритмічним іграм, суть яких полягає у відтворенні характерного ритму пісні за допомогою рухів, тобто стрибків і тупотіння. Щоб мати можливість використовувати цей вид гри зі співом підбираються пісні з чітким простим ритмом та нескладною побудовою. Відпрацьовані елементи ритмічних ігор запроваджуються в сценічно-виконавській діяльності, при підготовці сценаріїв культурно-освітніх заходів та творчих проєктів, присвячених визначним подіям у житті польської молоді.

Вельми цінними вважаються танцювальні ігри, у яких використовуються рухові системи, засновані на танцювальних кроках, знайомих дітям. З ними знайомляться діти шестирічного віку, які відпрацьовують вправи на розтяжку та розслаблення, вправи на зміцнення різних м'язових груп (м'язів рук, шиї, обличчя, тулуба, живота, хребта) інтимаційні вправи, які безпосередньо впливають на слуховий рецептор й формують рухові риси. Граючи з пісню, слід пам'ятати, наголошують польські методисти, що не доцільно співати пісню, рухаючись швидко. Коли вчитель ставить за мету, щоб рух супроводжувався співом, потрібно поділяти дітей на дві групи, коли одні танцюють, а інші співають.

Послугуючись новими технологіями польські вчителі активно використовують програми Power Point (Microsoft), Harvard Graphics, Aldus Freehand, Lotus Freelance. Це сприяє їм долучати дітей до слухання музики у виконанні різних колективів і солістів, знайомити учнів з музичною культурою різних країн світу.

На уроках музики в середній школі вчителі продовжують запроваджувати навчальні комп'ютерні технології, які стимулюють розвиток пізнавального інтересу до засвоєння навчального матеріалу та знайомлять учнів з кращими музичними творами і світовою музичною культурою. Вчителі використовують різні методики щодо розвитку почуття ритму та розвитку

імпровізаційних навичок. За такої ситуації все більше запроваджується індивідуальний підхід до аналізу творчого вияву молоді та проведення індивідуальних консультацій і надання методичної допомоги учням, які мають інтерес до творчості. Акцент ставиться на самостійній роботі молоді в пошуку інформації та переосмисленні її, а також створенні творчих проєктів на основі самостійно отриманих знань. Самостійна робота, індивідуальний підхід у навчанні та креативний підхід до навчання уможлиблюють всебічно гармонійний розвиток особистості.

У 4–6 класах молодь бере активну участь у вокально-хоровій роботі, котра починається з розспівування класу і продовжується роботою над фольклорно-пісенним репертуаром. Учитель зосереджує увагу на формуванні вокально-хорових навичок, співу двоголосних пісень як з супроводом, так і акапелла. На урок виносяться дві-три різнохарактерні пісні з елементами імпровізації та драматизації.

Відбувається поєднання вокально-хорової та музично-ритмічної технологій. Використовуються рухи, що відтворюють елементи польських народних танців, а також рухи сучасних естрадних танців. Польські науковці переконані в тому, що рух позитивно впливає на розвиток музичної сфери, почуття ритму, відчуття темпу, розвиток всіх здібностей, до того ж сприяє розширенню сфери музичного досвіду, впливає на фізичний розвиток, а саме: м'язову, скелетну та дихальну системи.

На уроках музики в середніх класах продовжується робота над розвитком навичок інструментального музикування. Використання ударно-шумових (барабан, бубон, брязкальця, дерев'яний молоток, соломка, ритмічний трикутник, тарілки) і музичних інструментів (діатонічна або хроматична мелодика, ксилофон, металофон) сприяло розвитку в учнів почуття ритму, навичок гри на певному музичному інструменті та навичок колективного музикування. Навчання гри на інструментах, вважають польські науковці, проходять у чотири етапи: перший – пошук звуків у навколишньому середовищі (стіл, стілець, стінка, власне тіло). Другий – гра на власному тілі (тупати, плескати, клацати, стукати, бити руками по стегнах тощо). Третій – знаходження тембру та побудова певного складу ансамблю з інструментів Карла Орфа. Четвертий – систематична робота щодо навчання гри на цих інструментах [2, с. 48].

Участь в колективних формах музикування сприяє формуванню ціннісних орієнтацій, художньо-естетичному збагаченню та інтелектуальному зростанню

школярів. До того ж, підлітки виховують у себе відчуття ансамблю та злагодженості в інтерпретації певного музично-художнього образу.

Вартісним вважається те, що в гімназіях для збереження і популяризації фольклору до змісту шкільних навчальних програм з «Музики» введено змістовий модуль, у якому запропоновано вивчення регіонального музичного матеріалу кожного навчального закладу. Це музичні твори і танці, написані та підготовлені місцевими композиторами і хореографами, обряди і звичаї, а також фольклор, зібраний і адаптований вчителями і учнями тієї чи тієї школи. Видавничі центри забезпечують вчителів музики методичною літературою, друкують рекомендації для використання як на уроках, так і в позакласній роботі з молоддю, укладають хрестоматії та довідкові словники.

Учні 9–11 класів і надалі вивчають музичну культуру країн Західної Європи. Вони знайомляться з творчістю італійського композитора XIX століття Джоаккіно Россіні та його оперою «Вільгельм Телль», вивчають творчість основоположника жанру великої опери Гаспаре Спонтіні, слухають твори духовної та камерної музики Вінченцо Белліні та Доменіко Доніцетті. Знайомство з творчістю Джузеппе Верді, слухання фрагментів опер «Аїда», «Травіата», «Бал-маскарад», «Ріголетто», «Трубадур», позитивно впливає на формування внутрішньої культури молоді.

З метою формування міжнаціональної толерантності до програми введено академічну та сучасну музику французьких композиторів. Учні вивчають творчість композиторів XIX століття Гектора Берліоза, Жака Оффенбаха, Шарля Гуно. Певний інтерес у молоді викликає творчість французьких композиторів XX століття Клода Дебюссі, Поля Дюка та Мориса Равеля. Крім того, молодь знайомиться з музикою українських та російських композиторів. Твори Миколи Лисенка, обробки народних пісень зроблені Миколою Леонтовичем, хорові концерти Максима Березовського та Дмитра Бортнянського, фортепіанна музика Петра Чайковського, оперна творчість Модеста Мусоргського та Миколи Римського-Корсакова викликають живий інтерес у молоді. Знайомство зі спадщиною відомих композиторів, слухання їхніх творів у виконанні відомих колективів і солістів виховує повагу до історичного минулого, почуття патріотизму та інтернаціоналізму, поглиблює знання засобів музичної виразності, сприяє удосконаленню умінь і навичок інтерпретації творів музичного мистецтва.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розробок. З огляду на сказане та зважаючи на недостатню розробленість зазначеної проблематики у вітчизняній музичній педагогіці, варто наголосити, що в процесі дослідження становлення і розвитку теорії і практики загальної музичної освіти в Польщі виділено основні закономірності й тенденції розвитку системи масового музичного виховання дітей і молоді, які навчаються в загальноосвітніх школах. До того ж визначено основні концепції та музично-педагогічні технології, котрі спрямовані на формування гармонійно розвиненої особистості засобами музичного мистецтва. Перспективи подальших наукових розвідок можуть бути спрямовані на вивчення досвіду роботи польських учителів над реалізацією шкільних програм з «Музики» і організацією позакласної роботи з музично-естетичного виховання молоді.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Białkowski A., Przychodzińska M., Kształcenie nauczycieli muzyki w wyższych szkołach pedagogicznych i uniwersytetach (raport z badań), Wyd. UMCS, Lublin 2002. – ss. 71.
2. Вільчківська А. Е. Музичне виховання учнів загальноосвітніх шкіл Польщі (історичний аспект). Монографія / А. Е. Вільчківська – Петров-Трибунальський: NWP, 2013. – 293 с.
3. Lipska E., Przychodzińska M., Drogi do muzyki. Metodyka i materiał repertuarowy, WSiP, Warszawa 1999. – ss. 365.
4. Przychodzińska M. Wychowanie muzyczne – idee, treści, kierunki rozwoju / M. Przychodzińska. – Warszawa : WSiP, 1989. – ss. 280.

REFERENCES

1. Białkowski, A., Przychodzińska M. (2002). *Osvita vykladachiv muzyky v pedahohichnykh koledzhakh ta universytetakh (zvit pro doslidzhennya)*. [Education of music teachers in pedagogical colleges and universities (research report)]. Lyublin.
2. Vil'chkov'ska, A. E. (2013). *Muzychne vykhovannya lyudey zahaduvalo svizhi shkirmi pol's'ki (istorychnyy aspekt)*. *Monohrafiya*. [Music education of pupils in secondary schools in Poland (historical aspect)]. Petrkov-Trybunal's'kyu: NVP.
3. Lyps'ka, E., Pshykhodzhyn's'ka M. (1999). *Dorohy do muzyky. Metodolohiya ta repertuaryny material*. [Roads to music. Methodology and repertoire material]. Varshava.
4. Przychodzińska, M. (1989). *Muzychna osvita – ideyi, zmist, napryamy rozvytku*. [Music education – ideas, content, development directions]. Varshava.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в країнах Європейського союзу.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

CHERKASOV Volodimer Fedorovich –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Musical Art and Choreography of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: the formation and development of music-pedagogical education in the countries of the European Union.

Стаття надійшла до редакції 18.06.2019 р.

УДК 37.016:81:37.011.3:37.011.3:81'246.2

АНДРІЄЦЬ Олена Миколаївна –

кандидат педагогічних наук, доцент,

докторант кафедри мовознавства

Херсонського державного університету

<https://orcid.org/0000-0003-1068-0137>

e-mail: andrietslena77@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ДИСКУРСНОЇ ЕТИКИ СТАРШОКЛАСНИКІВ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Питання мовленнєвої етики в старшій школі набуває більш вагомого значення, бо культура мовлення й поведінка мовця віддзеркалює характер взаємовідносин спочатку в навчальній, а згодом виробничій, галузевій, управлінській та інших сферах життя суспільства. Мовленнєва поведінка людини свідчить про рівень знань мови, вміння користуватися інформацією в певних ситуаціях (знайомство, вітання, прощання, пропозиція, порада, згода тощо).

Найважливіший період формування мовленнєвої поведінки припадає на старші класи, коли школярі вже мають певний запас науково-навчальної інформації й удосконалюють уміння сприймати усне і писемне мовлення, відтворювати почуте та прочитане, створювати власні монологічні й діалогічні висловлювання враховуючи ситуацію спілкування. Відтак, етикет розвивається не тільки на побутовому рівні, але й навчальному, а також науковому – виголошення доповіді на науковій конференції, репрезентування й захист реферату, виступ під час дискусії, полеміки, написання статті до журналу або шкільного веб-сайту та її презентація і т.д. Отже, перераховані форми роботи стали поштовхом для становлення дискурсної компетентності старшокласника, формування та розвитку його дискурсної етики. Відтак засоби цього формування та лінгвометодичний коментар до них є метою нашої наукової розвідки.

Аналіз останніх досліджень і

публікацій. Дискурсна етика учня, з одного боку, ґрунтується на філософських канонах про мораль, суспільні норми поведінки, звичаї (теорія Ролза, теорія Апеля, праці німецьких учених Т. Адорно, Г. Маркузе, М. Хоркхаймера (франкфуртська школа), ідеї мислителів Л. Вітгенштейна, М. Хайдеггера, П. Строссона та ін.), із другого, – містить багато переконань практичної дискурсології (концепції Н. Арутюнової, Ф. Бацевича, Е. Бенвеніста, Н. Бурвікової, А. Ж. Гремаса, В. Костомарова, Є. Кубрякової, О. Селіванової, К. Серажим та ін.), із третього, – є одним із компонентів концептуальної мовної особистості, описаної в наукових джерелах учених-лінгводидактів (Н. Голуб, О. Горошкіної, І. Зимньої, С. Карамана, А. Нікітіної, М. Пентилюк, Л. Рускуліс, О. Трифонові та ін.). Таким чином, основними складовими означеного полідисциплінарного поняття – дискурсної етики – є дискурс, інформаційне суспільство, мовне середовище, мовна особистість, комунікативне співтовариство, етико-мовленнєва раціональність.

Мета статті – обґрунтування особливостей формування дискурсної етики старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз і синтез наукових концепцій учених стосовно трактування дискурсу як соціолінгвального явища, його комунікативної природи, жанрово-стилістичних, семантико-прагматичних, формально-структурних характеристик, дають право стверджувати про багатоваріантність визначень самого поняття, його методології та